

DOI: <https://doi.org/10.32782/2521-666X/2024-85-8>
УДК 336.7

Корсун І.М.

кандидат економічних наук, доцент,
Київський національний університет будівництва і архітектури

Korsun Inna

Kyiv National University of Construction and Architecture

ГЕНЕЗИС ТА ПЕРІОДИЗАЦІЯ РОЗВИТКУ ФОНДІВ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ

GENESIS AND PERIODIZATION OF DEVELOPMENT SOCIAL INSURANCE FUNDS

У статті проаналізовано напрацювання сучасних науковців щодо генези та періодизації розвитку фондів соціального страхування в зарубіжних країнах та Україні. Як показує аналіз зарубіжного досвіду, нині, в економічно розвинених країнах Європи сформувалась ефективна система соціального страхування, яка загалом задовольняє основні потреби її громадян. Визначено спільні і відмінні риси періодизації розвитку фондів соціального страхування. Розроблено та доповнено класифікацію періодів зародження та розвитку фондів соціального страхування в Україні. Запропонована класифікація охоплює в повному обсязі основні віхи зародження та становлення соціального страхування і відрізняється від інших таким: враховано якісні зміни в соціальному страхуванні на конкретних етапах; обґрунтовано межі етапів з відповідним поданням історично підтверджених фактів; визначено основні реформи щодо інституційного забезпечення соціального страхування в умовах викликів сьогодення. Зроблено висновки про необхідність оптимізації фондів соціального страхування та впровадження додаткових рівнів страхування, зокрема накопичувального пенсійного страхування (забезпечення).

Ключові слова: генезис, періодизація, соціальне страхування, фонди, пенсійне страхування.

The article analyzes the work of modern scientists regarding the genesis and periodization of the development of social insurance funds in foreign countries and Ukraine. A significant contribution to the development of the modern social insurance system was made by Lord William Beveridge of Great Britain, who in 1942 justified the social security of citizens in a report on the topic of Report on Social Insurance and Allied Services. Hence, social security was based on national solidarity and a guaranteed minimum income for all. As the analysis of foreign experience shows, today, in the economically developed countries of Europe, an effective system of social insurance has been formed, which generally satisfies the basic needs of its citizens. The common and distinctive features of the periodization of the stages of the development of social insurance funds are determined. It was established that the processes of social assistance, social support, social protection, and social insurance were formed practically in parallel in different countries of the world, although they had different periods of development, social and financial differences. The classification of the periods of origin and development of social insurance funds in Ukraine has been developed and supplemented. The proposed classification fully covers the main milestones of the birth and formation of social insurance and differs from others as follows: qualitative changes in social insurance at specific stages are taken into account; the boundaries of the stages are substantiated with a corresponding presentation of historically confirmed facts; the views of scientists regarding the characteristics of individual stages are analyzed and summarized. Conclusions were made about the need to optimize social insurance funds and introduce additional levels of insurance, in particular, accumulative pension insurance (security). It is important to study the genesis of the development of social insurance funds, as today's requirements indicate that the system of social insurance funds needs to be improved and supplemented with voluntary insurance. In particular, in our opinion, it is possible to increase the effectiveness of the existing social insurance funds at the expense of funds that operate on a commercial basis.

Key words: genesis, periodization, social insurance, funds, pension insurance.

Постановка проблеми. Фонди соціального страхування є інститутами, які виконують ряд функцій пов'язаних із соціальним захистом та забезпеченням населення. Крім того, такі фонди є позабюджетними фондами фінансових ресурсів. Збалансованість фінансів фондів соціального страхування є передумовою пропорційного та достатнього рівня фінансового забезпечення громадян. В умовах сьогодення, важливо забезпечити безперервність наповнення фондів соціального страхування та ефективність пе-

рерозподілу коштів відповідно до завдань і функцій, які покладають на той чи інший фонд.

Для того, щоб визначити перспективи розвитку соціального страхування в Україні необхідно чітко розуміти специфіку історичного розвитку фондів соціального страхування. Події останніх років в Україні та світі свідчать про необхідність проведення певних якісних змін у сфері соціального страхування. Зокрема, оптимізації системи інституцій соціального страхування, впровадження додаткових рівнів

страхування, зокрема накопичувального пенсійного страхування. Підвищення рівня обізнаності населення про переваги накопичувального страхування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

В економічній теорії наведено низку наукових праць, у яких проаналізовано сутність соціального страхування та специфіку функціонування фондів соціального страхування.

Окремим аспектам фінансового забезпечення функціонування страхових фондів присвячені наукові праці як зарубіжних, так і вітчизняних науковців, зокрема І. Бентама, Ш. Бланкарта, В. Беверіджа, Т. Мальтуса, А. Маршала, А. Пігу, М. Фрідмана. До вітчизняних науковців відносимо праці В. Базилевича, Н. Болотіної, В. Безуглої, Д. Загірняка, О. Кириленко, С. Кропельницької, М. Крупки, Е. Лібанової, С. Осадця, Ю. Пасічника, В. Плиси, І. Пріхно, Н. Шаманської та ін. Науковці досліджували історичні аспекти розвитку державних інститутів соціального страхування, причинно-наслідкові зв'язки розвитку соціального страхування та появу фондів соціального страхування, визначали роль соціального страхування в державних фінансах, а також особливості фінансового забезпечення страхових фондів.

Однак, принагідно проаналізувати науковий підхід до періодизації розвитку фондів соціального страхування з врахуванням попередніх історичних етапів становлення фондів соціального страхування, зарубіжного досвіду та вимог сьогодення.

Мета статті. Проаналізувати підходи сучасних вчених щодо етапів становлення та розвитку фондів соціального страхування, в зарубіжних країнах та Україні. Визначити сучасний етап розвитку фондів соціального страхування.

Виклад основного матеріалу. В Україні в другому десятилітті ХХІ ст. все ще продовжуються пошуки оптимальних напрямів суспільного розвитку з намаганням забезпечити зростання економіки та відповідний рівень життя населення. Вагому роль у цьому процесі займає соціальна підсистема з відповідними механізмами, моделями, схемами соціальної підтримки населення, зокрема соціальним страхуванням. Нині у розвитку соціальної підсистеми накопичилось багато проблем, які суттєво зменшують потенціал суспільної системи і не сприяють забезпеченню гідного рівня життя населення. Переконаливими виглядають основні віхи формування системи соціального страхування в Франції, Італії, Німеччині та інших країнах, зокрема і Україні. Класифікація етапів зародження та розвитку фондів соціального страхування серед зарубіжних країн висвітлена у наукових працях В. Безуглої, Д. Загірняка та інших авторів, табл. 1.

Вітчизняні науковці, С. Кропельницька та Т. Солджук, пропонують власну класифікацію основних

етапів розвитку обов'язкового соціального страхування за кордоном, яка включає чотири етапи:

I етап. «Кінець ХІХ – початок ХХ ст., прийняття перших страхових законів;

II етап. Закінчення Першої світової війни і створення у 1919 р. МОП;

III етап. Велика депресія 1929–1932 рр., прийняття законів про страхування від безробіття;

IV. Після закінчення Другої світової війни МОП були розроблені універсальні системи соціального захисту і соціального страхування» [2, с. 39].

Пенсійне страхування в Італії було започатковано наприкінці ХVІІІ століття, коли у 1779 р. банк «Монте дей Паскі ді Сієна» за власної ініціативи виплачував працівникам пенсії за віком, а у ХІХ ст. майже всі фінансові установи Італії сформували спеціальні пенсійні фонди.

Як зазначає А. Скоробогатко, «...у Франції окремим високопосадовцям пенсії виплачувались із державної казни. За період правління Наполеона призначення пенсій знову залежало від волі монарха. Доречно зазначити, що Наполеон був щедрим до своїх приближених, великі пенсії отримували міністри, інші державні службовці, офіцери. На ці виплати витрачалось до 1/10 всіх державних видатків – така практика тривала до 1831 р.» [3, с. 95–102].

Вивчення зарубіжного досвіду історії розвитку фондів соціального страхування, дало змогу з'ясувати, що перша сучасна система соціального страхування сформувалась в Німеччині і включала окремі види соціального страхування з використанням законів, які регулювали порядок здійснення страхування. Фондами здійснювалась акумуляція та виплата коштів спеціального призначення. Основоположником такої системи був канцлер Німеччини О. фон Бісмарк, який розробив німецьку модель соціального страхування, яка забезпечувала захист населення від соціальних ризиків згідно з такими принципами:

– забезпечення, яке засновувалось виключно на праці і тому обмежене колом осіб, які зуміли використати для себе це право;

– обов'язкове соціальне забезпечення передбачено виключно для тих найманих працівників, заробітна плата яких була меншою від визначеної мінімальної суми;

– соціальне забезпечення, яке базувалось на положеннях страхування, які встановлюють паритетне відношення між внесками найманих працівників та працеводців, а також між виплатами та внесками;

– соціальним забезпеченням керують працеводці та наймані працівники.

Система соціального страхування Німеччини, запропонована Бісмарком, нараховувала страхування на випадок хвороби, від нещасних випадків

Класифікація етапів зародження та розвитку фондів соціального страхування серед зарубіжних країн

I ЕТАП. Античний період	
Давня Греція, Давній Рим (800 р. до н.е. – 600 р. н.е.)	Поява первинних форм соціальної допомоги та забезпечення: – надання соціальної допомоги за звичаєвим правом; – запровадження військових пенсій, грошових виплат та земельних наділів (не постійного характеру); – для малозабезпечених: благодійництво, розбудова соціальної інфраструктури (сирітські притулки, шпитали, лазні, вбиральні та ін.).
II. ЕТАП. Середньовіччя	
Середньовічна Англія, Німеччина, Франція (VII ст. н.е. – кінець XV – початок XVI ст.)	Поява перших ознак соціального страхування: – страхова взаємодопомога в професійних або гільдійно-цехових об'єднаннях; – пенсії для високопосадовців (довічні пенсії для королів та їх нащадків; офіцерів, державним службовцям та ін.).
III ЕТАП. Становлення інституцій соціального страхування	
Протягом XVI–XVII ст.	Поява державного страхування з відповідним законодавчим забезпеченням. Так, введено режими пенсійного забезпечення для моряків (Франція, 1681 р.).
IV ЕТАП. Широке розповсюдження функціонування інституцій соціального страхування	
Упродовж XVIII – початок XX ст.	Удосконалення нормативно-правових актів у сфері соціального страхування. Заснування Міжнародної організації праці (МОП, 1919 р.)
Англія	Закони «Про страхування у зв'язку з безробіттям, хворобою та інвалідністю» (1911–1913 рр.)
Італія	Створення спеціальних пенсійних фондів для службовців банків, кредитних та ощадних кас (Італія, 1779 р.) Закон «Про страхування найманих працівників від нещасних випадків на виробництві» (1898 р.)
Німеччина	Створена система соціального страхування Німеччини, що включає такі страхові закони даного періоду: 1. Закон «Про обов'язкове державне страхування на випадок хвороби» (1883 р.); 2. Закон «Про страхування від нещасних випадків на виробництві» (1884 р.); 3. Закон «Про страхування на випадок старості та інвалідності» (1889 р.)
Канада, США	Прийняття законів про страхування від безробіття (1929–1932 рр.)
Франція	Введено режими пенсійного забезпечення для працівників із різних галузей економіки Франції: – для державних службовців (1790 р.); – для військовослужбовців (1831 р.); – Закон «Про страхування» (1911 р.); – Закон «Про страхування по хворобі» (1929 р.)
Швеція	Закон «Про обов'язкове державне соціальне страхування по старості та інвалідності» (1913–1915 рр.)
V ЕТАП. Поява нових форм та видів соціального страхування	
середина XX ст. – по нинішній час	Звіт Комітету з соціального страхування і споріднених послуг: на випадок захворювання, безробіття і старості (1942 р.)
МОП 185 країн-учасниць Рада Європи (1949 р.) 47 країн-учасниць	Закладаються міжнародні основи соціальної стандартизації, універсальні системи соціального захисту та соціального страхування: – Європейська конвенція про захист прав людини та основних свобод (1950 р.); – Конвенція про мінімальні норми соціального забезпечення № 102 (1952 р.); – Європейська соціальна хартія (1961 р.); – Європейський кодекс соціального забезпечення (1964 р.).
Німеччина 1989 р.	Соціальний кодекс
Польща 1998 р.	Закони «Про систему соціального страхування»
Болгарія 1999 р.	Кодекс обов'язкового соціального страхування
Франція 2000 р.	Кодекс соціального страхування

Джерело: складено за Безуголю В.О. [1, с. 39–42]

на виробництві, страхування на випадок старості та інвалідності та супроводжувалась прийняттям однойменних законів упродовж 1883–1884; 1889 рр. Отже, Отто Бісмарка можна вважати засновником сучасної системи загальнообов'язкового соціального страхування, яка нині отримала широке розповсюдження.

Вагомий внесок у розвиток сучасної системи соціального страхування здійснив лорд Великобританії, Вільям Беверідж, який у доповіді на тему «Соціальне страхування і інші види соціального обслуговування», 1942 р. (Report on Social Insurance and Allied Services) обґрунтував соціальне забезпечення громадян, яке ґрунтувалося на національній солідарності та гарантованому мінімальному доходу для всіх, чим протиставляв власне бачення ідеям Бісмарка.

За Вільямом Беверіджем, основним джерелом фінансового забезпечення соціального страхування є єдиний внесок до уніфікованої системи національного страхування, за рахунок якої має здійснюватися соціальний захист громадян від соціальних ризиків. Зокрема, страхування на випадок хвороби, безробіття та старості. При цьому фінансування охорони здоров'я, допомога для сімей та у разі настання нещасного випадку на виробництві має здійснюватися за рахунок держави. Розмір допомоги, на його В. Беверіджа, не повинен залежати від страхового стажу або розміру попереднього заробітку, а має відповідати потребам людини, яка опинилася в скрутному становищі [2, с. 41; 4].

Вільям Беверідж слушно зауважив, що «...система соціального страхування буде ефективною за умови підтримання повної зайнятості та співпраці між усіма соціальними партнерами» [2, с. 41; 3, с. 94].

У подальшому в зарубіжних країнах під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників, в залежності від специфіки суспільного устрою та економічних можливостей країни, ролі професійних спілок – формувались власні схеми та механізми соціального страхування. Нині в економічно розвинених країнах Європи сформувалась ефективна система соціального страхування, яка загалом задовольняє основні потреби її громадян.

Щодо України, то для більш детального аналізу фондів соціального страхування досліджено та відображено хронологію зародження та розвитку фондів соціального страхування, починаючи від Епохи Середньовіччя і до сьогодення, табл. 2.

Зокрема V період «Поява нових форм та видів соціального страхування» хронологічної таблиці 2 включає наступні періоди: Україна з елементами незалежності 1917–1923 рр.; Україна в період перебування в складі СРСР 1924–1990 рр.; становлення фондів соціального страхування 1991–2000 рр.;

розвиток основних форм соціального страхування упродовж 2001–2013 рр.; формування нових засад страхування, орієнтованих на загальноєвропейські підходи з 2014 р., що триває до нині, див. табл. 2.

Хронологічна таблиця 2 демонструє, що Фонди соціального страхування трансформувалися в ході розвитку системи соціального страхування. Одним із перших створили Пенсійний фонд України 1992 році, у 1998 році створено Фонд від нещасних випадків на виробництві та професійного захворювання, 2000 р. започатковано Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття. Однак, з 1 січня 2023 року у зв'язку з проведенням оптимізації системи інституцій Фондів соціального страхування, більшість функції по здійсненню соціального страхування передано Пенсійному Фонду України, зокрема [5]: допомога з тимчасової втрати працездатності, у т.ч. виплата лікарняних; допомога з вагітності і пологах, виплата декретних; допомога на поховання застрахованим особам, в т.ч. потерпілим на виробництві; одноразові та щомісячні страхові виплати потерпілим на виробництві, членам їхніх сімей [5].

Враховуючи недосконалість діючої системи соціального страхування, з точки зору її здатності охопити в достатній мірі всі верстви населення достатніми сумами фінансових відшкодувань та виплат, у Верховній Раді України зареєстровані Проекти Законів України щодо вдосконалення діючої системи соціального страхування, зокрема Фондів соціального страхування. Мова йде про Законопроект «Про накопичувальне пенсійне забезпечення» від 17.04.2023 р. № 9212 [6]. В пояснювальній записці до законопроекту обґрунтовано, що необхідність впровадження накопичувального пенсійного страхування спричинено неспроможністю Пенсійного Фонду акумулювати достатні обсяги фінансових ресурсів для соціального забезпечення пенсіонерів у достатній мірі, згідно з стандартами. В результаті чого, Пенсійному Фонду України необхідне щорічне дотування з Державного бюджету, а від так пенсії мають недостатній рівень, виникає тиск на платників податків та посилюється проблема дефіцитності бюджету.

Отже, запропонована класифікація, яка представлена в таблиці 2, охоплює в повному обсязі основні віхи зародження та становлення соціального страхування і відрізняється від інших таким:

1. враховано якісні зміни в соціальному страхуванні на конкретних етапах;
2. обґрунтовано межі етапів з відповідним поданням історично підтверджених фактів;
3. проаналізовано та узагальнено погляди вчених щодо характеристики окремих етапів.

Грунтовне ознайомлення із відповідними зарубіжними та вітчизняними інформаційними джерела-

Класифікація періодів зародження та розвитку фондів соціального страхування в Україні

I період. Античний період	
	Підтвержені відомості відсутні
II період. Середньовіччя	
Х ст. Київська Русь	Поява первинних форм соціальної допомоги та забезпечення (благодійництво): Церква як осередок соціальної підтримки малозабезпечених та знедолених верств населення і розбудова центрів соціального обслуговування: сирітські притулки, шпиталі, лазні, вбиральні та ін.
Князь Олег	Заключення договору з греками «Про порятунок полонених» (911 р.).
Князь Ігор	Укладено договір «Про порятунок полонених» (945 р.).
Князь Володимир (Київський)	Видав Устав про опіку над лазнями, притулками для одиноких; встановив для благодійних закладів десятину (996 р.).
Князь Ярослав Мудрий XI ст.	«Руська правда» узагальнено правила суспільного співіснування, зокрема там були норми, які мали суть соціальних.
III період. Становлення інституцій соціального страхування	
Запорізька Січ початок XVI ст.	Допомога знедоленим, заснування при церквах сирітських притулків, шпиталів під наглядом духовенства. Благодійництво, братерська підтримка.
IV період. Широке розповсюдження функціонування інституцій соціального страхування	
Протягом XVI–XVII ст.	Поява державного страхування з відповідним законодавчим забезпеченням.
1712 р. – до сер. XIX ст. Україна в складі Царської Росії	Видано Указ «Про заборону жебрацтва» (Петро I, 1712 р.) Створено спеціальні інституції соціального призначення (заклади медичного обслуговування та громадської опіки) (Катерина II, кінець XVIII ст.) Виданий царський указ про пенсії (1827 р.).
V період. Поява нових форм та видів соціального страхування	
З 1917 р. – по нинішній час (подано в Україні)	
1) Україна з елементами незалежності 1917–1923 рр.	
Директорія УНР 4 серпня 1920 р.	Ухвалено закон «Про встановлення тимчасових правил про призначення пенсій та допомог колишнім службовцям державних установ Української Народної Республіки або родинам цих службовців».
Рада народних Комісарів СРСР (1921 р.)	Прийнятий Декрет «Про соціальне страхування осіб, зайнятих найманою працею».
2) Україна в складі СРСР 1924–1990 рр.;	
СРСР 1931–1990 рр.	Постанова ЦВК і РНК СРСР «Про соціальне страхування» Закон про державні пенсії (1956 р.) Закон про пенсії для членів колгоспів (1964 р.) Запроваджено єдину систему соціального страхування колгоспників (1970 р.) Затверджено Положення про порядок призначення та виплати пенсій з поступовим їх підвищенням (1972 р.) Закон «Про пенсійне забезпечення громадян в СРСР» (1990 р.)
3) Становлення фондів соціального страхування	
З 1991 по 2000 рр.	Становлення Фондів соціального страхування: 1. Закон України «Про пенсійне забезпечення» від 05.11.1991 р. № 1788-XII; 2. Закон України «Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 14.01.1998 р. № 16/98-ВР; 3. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування з нещасних випадків на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» від 23 вересня 1999 р. № 1105-XIV (втратив чинність на 2024 р.) 4. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» від 2 березня 2000 р. № 1533-III; 5. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням» від 18 січня 2001 р. № 2240-III (втратив чинність від 01.01.2025 р.)
4) Розвиток основних форм страхування	
З 2001 по 2013 рр.	Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 9 липня 2003 р. № 1058-IV; Прийнято Законі України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» № 2464-VI від 08.07.2010 р.

5) Формування нових засад страхування, орієнтованих на загальноєвропейські підходи	
Починаючи з 2014 р.	Період характеризується: 1. оптимізацією системи соціального страхування; 2 пенсійна реформа: розбудова багаторівневої, багатокомпонентної пенсійної системи: – Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування загальнообов’язкового державного соціального страхування та легалізації фонду оплати праці» від 28 грудня 2014 р. № 77.
2022–2023 рр.	Період характеризується оптимізацією Фондів соціального страхування, зокрема ліквідацією Фонду соціального страхування України, а всі функції і обов’язки по соціальним виплатам переходять до Пенсійного фонду України.

Джерело: систематизовано автором

ми щодо соціального страхування дозволяє зробити висновок, що процеси соціальної допомоги, соціальної підтримки, соціального захисту, соціального страхування формувались практично співставлено в різних країнах світу, хоча і мали різні періоди розвитку, соціальні та фінансові відмінності.

Досліджуючи генезис та розвиток соціального страхування, зокрема його фондів, доходимо висновку, що вони еволюціонували разом із конкретними суспільствами і були їх складовою частиною. Беручи за основу саме такий підхід, враховуючи доробок вітчизняних вчених, запропоновано класифікацію етапів зародження та розвитку фондів соціального страхування щодо зарубіжних країн та України, табл. 2.

Висновки. Отже, короткий екскурс у зародження, становлення та розвиток соціального страхування, зокрема і соціальних фондів, дозволяє дійти таких висновків:

– зародившись у античні часи як основа людської ментальності – чуйність до оточуючих, соціальна допомога в сучасних реаліях трансформувалась у потужний соціальний інститут з розгалуженими юридичними, організаційними, кадровими, фінансовими напрямками діяльності.

Упродовж століть функціонування соціального забезпечення відбулось якісне покращення щодо отримувачів соціальної підтримки.

– за часів Середньовіччя та початку індустріальної ери допомога в окремих країнах та в окремих

випадках надавалась за особисту прихильність до правителя держави високим державним, військовим, церковним чинам, які, загалом, в ній потреби не мали.

Починаючи з ХХ ст. відбувся перехід до такої системи, де допомога виплачувалась за адресним принципом, або тим, хто її дійсно потребував.

– сучасна європейська система соціального страхування увібрала в себе риси моделей Беверіджа та Бісмарка, тобто має змішаний характер, і це цілком об’єктивний процес, оскільки ринкова економіка вимагає від країн досягнення балансу між соціальною та економічною складовою в процесі суспільного розвитку.

Проаналізувавши історичний досвід зародження та становлення фондів соціального страхування, можна дійти висновку, що на первинних етапах свого становлення інститут страхування мав неформальний статус, тобто перерозподіл збитку, в разі настання страхового випадку, здійснювався між членами окремих професійних колективів: гільдій ремісників, цехів. Однак залучення до процесу страхування все більшого числа учасників об’єктивно призвело до формалізації даного інституту та його вдосконалення.

Вважаємо, що посилити діючу систему соціального страхування можливо за рахунок її доповнення інституціями, зокрема страховими фондами, які функціонують на комерційній основі.

Список літератури:

1. Безугла В.О., Загірняк Д.М., Шаповал Л. П. Соціальне страхування : навч. посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2011. 208 с.
2. Кропельницька С.О., Солоджук Т.В. Соціальне страхування : навч. посібник. 2-ге вид. Київ : «Центр учбової літератури», 2013 р. 336 с.
3. Скоробагатко А.В. Становлення пенсійного забезпечення на землях України в умовах феодального суспільства. *Вісник Одеського національного університету. Серія «Правознавство»*. 2010. Вип. 22. Т. 15. С. 95–102.
4. Брич В.Я., Миколок С.М., Соціальний захист сиріт в Україні : монографія. Тернопіль : ТНЕУ, 2019. 200 с.
5. Пенсійний фонд перебрав на себе усі виплати соцстраху. Чому і як це працюватиме? URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-64168145> (дата звернення: 05.02.2024).
6. Проект Закону України «Про накопичувальне пенсійне забезпечення» від 17.04.2023 р. № 9212. URL: https://biz.ligazakon.net/news/218912_u-rad-zarestrovano-zakonoprokt-pro-pensynu-reformu (дата звернення: 05.02.2024).

References:

1. Bezuhla V. O., Zahirniak D. M., Shapoval L. P. (2011) *Sotsialne strakhuvannia: navch. posibnyk*. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury, 208 p.
2. Kropelnytska S. O., Solodzhuk T. V. (2013) *Sotsialne strakhuvannia: navch. posibnyk*. 2-he vyd. Kyiv: “Tsentr uchbovoi literatury”, 336 p.
3. Skorobahatko A. V. (2010) Stanovlennia pensiinoho zabezpechennia na zemliakh Ukrainy v umovakh feodalnoho suspilstva. *Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu. Seriya “Pravoznavstvo”*, is. 22, vol. 15, pp. 95–102.
4. Brych V. Ia., Mykoliuk S. M. (2019) *Sotsialnyi zakhyst syrit v Ukraini: monohrafiia*. Ternopil: TNEU, 200 p.
5. Pensiinyi fond perebrav na sebe usi vyplaty sotsstrakhu. Chomu i yak tse pratsiuvatyme? Available at: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-64168145> (accessed February 5, 2024).
6. Proekt Zakonu Ukrainy “Pro nakopychuvalne pensiine zabezpechennia” vid 17.04.2023 r. No. 9212. Availanle at: https://biz.ligazakon.net/news/218912_u-rad-zarestrovano-zakonoprokt-pro-pensynu-reformu (accessed February 5, 2024).